

УДК 930 (477)

Водотика С. Г., Савенок Л. А.

ШАНУЄМО ЮВІЛЯРА: ДО 80-РІЧЧЯ ВІД НАРОДЖЕННЯ ТА 60-РІЧЧЯ НАУКОВОЇ ПРАЦІ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА
ПРОФЕСОРА СТАНІСЛАВА КУЛЬЧИЦЬКОГО

У статті охарактеризовано основні віхи життя та діяльності видатного українського історика, доктора історичних наук, професора Станіслава Владиславовича Кульчицького з нагоди його 80-річчя та 60-річчя від початку наукової творчості. Головна увага приділена науково-дослідній, науково-організаційній, науково-педагогічній та громадсько-політичній діяльності вченого.

Ключові слова: Кульчицький Станіслав Владиславович, Інститут історії України НАН України, Голодомор 1932-1933 рр., фаховий висновок істориків з вивчення діяльності ОУН і УПА.

Водотыка С.Г., Савенок Л. А.

Поздравляем юбиляра: к 80-летию со дня рождения и 60-летию научной работы выдающегося украинского историка профессора Станислава Кульчицкого

В статье охарактеризованы основные вехи жизненного и творческого пути выдающегося украинского историка, доктора исторических наук, профессора Станислава Владиславовича Кульчицкого в связи с его 80-летием и 60-летием начала научной работы. Основное внимание уделено научно-исследовательской, научно-организационной, научно-педагогической и общественно-политической деятельности ученого.

Ключевые слова: Кульчицкий Станислав Владиславович, Институт истории Украины НАН Украины, Голодомор 1932-1933 гг., квалифицированный вывод историков по изучению деятельности ОУН и УПА.

Vodotyka Segiy, Savenok Ludmyla

Greetings to the Outstanding Ukrainian Historian Professor Stanislav Kulchitskiy

In the essay authors describe the major milestones of life and work of the well-known Ukrainian historian, doctor of historical sciences, professor Stanislav Kulchytsky on the occasion of its 80 th anniversary and the 60 th anniversary of the beginning of scientific work. The main focus is made on research, scientific, organizational, educational and socio-political activities of the scientist. Stanislav Kulchytskyj is the founder of modern national historiography of the

Holodomor of 1932-1933. He was the Head of the working group of the Government Commission on OUN UPA (it prepared the relevant professional opinion and fundamental work on the history of the OUN-UPA). He is considered to be the leading expert on the history of Ukraine and in particular the interwar period. In recent years, he wrote several pioneering works on modern history of Ukraine and generalizing monograph «Red Call. The History of Communism in Ukraine». Stanislav Kulchytskyj is in constant creative search and writing process, he is welcomed speaker at different events and scientific conferences. His work has received recognition in Ukraine and abroad, which is deserved.

Keywords: Kulchytsky Stanislav, Institute of History of Ukraine, Holodomor 1932-1933, professional conclusion of historians on the study the OUN and UPA.

10 січня 2017 р. виповнюється 80 років від дня народження та 60-річчя наукової праці видатного українського історика Станіслава Владиславовича Кульчицького, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України. Доречним буде навести перелік основних нагород вченого за наукові досягнення – Грамота Президії Верховної ради УРСР «За значний вклад у розвиток історичної науки та активну участь у підготовці восьмитомного видання «Історія Української РСР» (жовтень 1981 р.), «Відмінник народної освіти» (листопад 1983 р. і вересень 1984 р.), Премія Освітньої фундації ім. Петра Яцика (Університет Альберти, Едмонтон, Канада) у зв'язку з перемогою в конкурсі на кращу історичну працю з історії України, опубліковану у 1990-1995 рр. Премія присуджена у квітні 1995 р. за статті «Центральна Рада. Утворення УНР» та «Українська Держава часів гетьманщини». Аналогічна премія отримана вченим у квітні 2000 р. Нагороджений Указом Президента України орденом «За заслуги» III ступеня (травень 2001 р.) за вагомі особисті заслуги в розвитку вітчизняної науки, створення національних шкіл, зміцнення науково-технічного потенціалу України та II ступеня (грудень 2006 р.) – за вагомий особистий внесок у дослідження історичної спадщини українського народу, багаторічну плідну наукову і громадську діяльність. Указом Президента України присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки 2001 р. за підготовлений у складі групи істориків цикл праць «Україна крізь віки» - С. Кульчицькому належить том «Україна між двома війнами (1921-1939 рр.)». Вчений отримав нагороду «Przeglądu Wschodniego» за 2008 р. в категорії закордонних праць за перекладену і видану книгу «Holodomor. Wielki Glod na Ukrainie w latach 1932-1933 jako ludobojstwo: problem swiadosci» (березень 2009 р.), Кавалерський хрест Ордену Заслуги Польської Держави (червень 2009 р.), нагороду Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів за вклад у світову історіографію про український голодомор (листопад 2011 р.), Почесну грамоту Верховної Ради України за особливі заслуги перед українським народом (січень 2012 р.). С. Кульчицький є переможцем XVI Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2014» в усіх номінаціях (Гран-прі)

за тритомник «Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі» [1].

В науковому доробку вченого понад дві тисячі друкованих праць з історії України XIX – XX ст. (разом з редагуванням – близько 3 тисяч, лише їх перелік займає 12 друкованих аркушів), в т. ч. 60 монографій. У даному випадку слово «понад» є не фігурою мови, а констатацією того факту, що професор продовжує натхненно працювати. Так, нещодавно з'явився черговий поважний доробок вченого – колективна фундаментальна монографія науковців Інституту історії України НАН України «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави», яка містить новий погляд на історію України після відновлення незалежності у 1991 р. [5]. З восьми розділів праці один («Помаранчева революція») належить одноосібно С. Кульчицькому, другий він написав у співавторстві зі своїми учнями В. Головка та Л. Якубовою («1991-2004: держава шукає себе»). Наступна новітня фундаментальна узагальнююча монографія «Триста років самотності: український Донбас у пошуках смислів і Батьківщини» написана професором разом з доктором історичних наук Л. Якубовою, яка наразі очолює відділ історії України 20-30-х років XX ст. в Інституті історії України НАН України, яким Станіслав Владиславович керував майже 40 років [11].

До речі, про учнів. Створена С. Кульчицьким наукова школа нараховує біля 30 кандидатів і 25 докторів історичних наук, хоча щодо кількості його учнів ситуація подібна до кількості опублікованих ним праць. Серед учнів є чимало відомих в Україні дослідників з різних міст держави – Л. Якубова, С. Лях, Г. Касьянов, О. Юркова, А. Морозов, В. Марочко, В. Волковинський, О. Мовчан, Л. Гриневич, І. Ільюшин, М. Дорошко – всіх важко навіть перерахувати.

Науковому доробку та життєвому шляху професора присвячено порівняно значна література [15], в т. ч. опублікований у 2012 р. біобібліографічний покажчик, в якому вміщено перелік його праць за 1957-2002 р., історіософічний нарис, підготовлений О. Юрковою [6]. Безумовно, головним джерелом дослідження творчості вченого є його праці. Для монографічного вивчення інтелектуальної біографії професора важливе значення мають його численні інтерв'ю, виступи на ток-шоу, публічні лекції, публічні заяви з приводу актуальних суспільно-політичних подій тощо. Для розуміння особистої вдачі вченого та рефлексій на його праці історичної спільноти непересічними є опубліковані відгуки про учнів С. Кульчицького [13], численні рецензії у вітчизняній та зарубіжній періодиці. З'явилися і перші монографічні дослідження з аналізом внеску вченого у розробку найбільш дискусійних проблем вітчизняної історії, скажімо Голодомору 1932-1933 рр. [3, 7]. Все це дозволяє авторам обмежитися нагадуванням основних віх життя і творчості професора, зупинившись на ключових сюжетах.

С. Кульчицький народився 10 січня 1937 р. в м. Одеса. У 1954-1959 рр. навчався на історичному факультеті Одеського державного університету ім. І. Мечнікова, паралельно з 1958 р. працюючи науковим і старшим науковим співробітником Одеського обласного державного архіву. У 1960-1963 рр. навчався в аспірантурі відділу історії народного господарства та економічної думки Інституту економіки АН УРСР. У грудні 1963 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за темою «Розвиток залізничного транспорту дореволюційної України» під керівництвом відомого спеціаліста з історії економіки та історії економічної думки професора Д. Вірника (1898-1986). Очевидно, що схильність до теоретичних узагальнень, блискучий аналіз економічної складової суспільних процесів сформувалась ще в аспірантські роки у молодого науковця. Власне саме у 1963 р. закінчилось формальне навчання С. Кульчицького, хоча насправді навчання, удосконалення, творче переосмислення (осмислення на новому рівні вже зробленого та дослідження нового стане своєрідною візиткою вченого на все життя. У цьому сенсі досить красномовною та характерною є назва його першої студентської публікації в університетській газеті «Вивчаю іноземні мови» [8].

За 1957-1963 рр. С. Кульчицьким було опубліковано 14 статей в одеських газетах, тобто з перших кроків на науковій ниві майбутній професор значної уваги приділяє публіцистиці, написанню науково-популярних і навчальних праць. Ця риса вдачі - популяризації історичних знань (а з кінця 1980-х років можна вести мову про громадсько-політичну діяльність) - вченого є важливою складовою його творчого шляху.

Сполучення навчання в університеті та праці в архіві поклало початок наполегливій і натхненній роботі вченого з архівними документами. Блискучий знавець архівів С. Кульчицький цілком закономірно очолював Спілку архівістів України у 1991-2000 рр., тобто в період інтенсивного розкриття архівних таємниць, що приховувались комуністичним режимом. Уже в перші роки своєї праці вчений опублікував низку досліджень, опертих на евристичні архівні пошуки, і взяв участь у підготовці фундаментального путівника по Державному архіву Одеської області [2]. Втім, професора не слід вважати «архівним буквоїдом», оскільки Станіслав Владиславович чудово розуміє об'єктивну цінність радянської звітності, статистики, планування і т. п. Він вважає необхідним для дослідника працювати в архівах, але завжди вимагав від своїх учнів критичного та вдумливого ставлення до знайдених свідчень.

У 1963-1972 рр. С. Кульчицький працював молодшим і старшим науковим співробітником Інституту економіки АН УРСР. Це було десятиліття визначення кола його дослідницьких пріоритетів. У публікаціях цього часу поряд з відповідними тематиці Інституту економіки з'являються історичні праці з майбутньої докторської дисертації, обриси якої поступово вимальовуються.

З 1972 р. вчений працює в Інституті історії України НАН України, обіймаючи посади старшого наукового співробітника (1972-1977 рр.), завідуючого відділом історії України 20-30-х років ХХ ст. (1977-2015 рр.), заступника директора інститут з наукової роботи (1977-1979, 1990-2005 рр.) і провідного наукового співробітника (з 2015 р.). У березні 1993 р. був обраний на посаду заступника академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права АН УРСР (працював до квітня 1988 р.), у червні 1985 р. затверджений у складі Наукової ради Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР, у травні 1988 р. постановою бюро Відділення історії, філософії та права АН УРСР затверджений членом редколегії «Українського історичного журналу» (працює дотепер) [1].

У 1976 р. С. Кульчицький захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за темою «Внутрішні ресурси соціалістичної індустріалізації СРСР (1925-1937 рр.)». Тема знаходилась на стику власне історії та історії економіки, що відображає комплексний, системний підхід вченого до одної з ключових проблем радянської модернізації. Саме проблема коштів для створення ВПК обумовила у вирішальній мірі практично всю внутрішню політику комуністичної партії, в т. ч. суцільну колективізацію, геноцид щодо українського селянства тощо. Показово, що основні постулати цієї праці незмінно використовуються С. Кульчицьким в узагальнюючих роботах з історії непу, радянської модернізації, історії комунізму в Україні. Очевидно, що і радянські часи можна було писати об'єктивні наукові праці, хоч і «притрушені комуністичними цитатами» за висловом Д. Багалія. Для цього необхідні були не лише наукова майстерність, але й громадянська мужність, готовність долати бюрократичні перешкоди. Так, свою докторську дисертацію Станіслав Владиславович захистив у спеціалізованій вченій ради Інституту історії АН СРСР у квітні 1976 р., а ВАК СРСР присудив йому вчений ступінь доктора історичних наук лише у квітні 1978 р. У 1986 р. Президія ВАК СРСР затвердила його у вченому званні професора. Формально це пояснювалось тим, що московські експерти-історики вважали доцільним надати докторський ступінь з економіки, а економісти – з історії. Насправді ж, очевидно, заперечення московських метрів і бюрократів від науки викликало намагання українського дослідника поєднати в роботі історичний та історико-економічний дискурси. Проте це новаторська праця і тверда дослідницька і громадянська позиція врешті здобула С. Кульчицькому визнаний авторитет серед науковців СРСР і Росії допутінського часу – залучали до редколегій та авторських колективів численних праць в часи горбачовської перебудови, включали до експертної ради з історичних наук ВАК СРСР (липень 1988-грудень 1991), обрали у грудні 1988 р. до Наукової ради «Проблеми демографії і трудових ресурсів» АН СРСР тощо.

У роки перебудови намітилося щонайменше три напрямки в діяльності С. Кульчицького, що стали визначальними в подальшому і які розкрили нові

грані таланту вченого. Вони стали закономірним наслідком таланту, блискучого інтелекту, цілеспрямованості, без перебільшення щоденної праці, розуміння необхідності модернізувати вітчизняну історичну науку у відповідності з вимогами соціального часу. Наголосимо також на патріотичній позиції вченого-громадянина, який розумів нагальну потребу оновлення історичного знання та історичної освіти.

По-перше, - це величезний обсяг науково-організаційної роботи, яку здійснював Станіслав Владиславович, - заступник директора з наукової роботи Інституту історії АН УРСР, член бюро Відділення історії, філософії та права АН УРСР, голова республіканського міжвідомчого збірника наукових праць «Проблеми історії України: факти, судження, пошуки», голова Спілки архівістів України і т. п. Зазвичай великий обсяг науково-організаційної роботи не сприяє творчому пошуку вченого, але з нашим героєм вийшло все навпаки. Це пояснюється надзвичайною самодисципліною, вмінням оперативно й ефективно вирішувати складні науково-організаційні проблеми, оптимальним поєднанням рис дослідника і керівника, здатністю бачити і розуміти сутність проблеми, виділяти головне, уважним ставленням до колег і вмінням підбирати кожному адекватне завдання, розумінням об'єднуючого чинника для колективного вирішення наукових проблем, в т. ч. власним прикладом.

По-друге, - це початок дослідження проблеми Голодомору. Перші публікації з цієї теми з'явилися у 1988 р. в «Українському історичному журналі» та Інформаційному бюлетені Інституту історії АН УРСР, а вже наступного року масовим накладом вийшла брошура «1933: Трагедія голоду» і серія відповідних статей в газеті «Літературна Україна» [16, с.103-107]. Не вдаючись у даному випадку до еволюції поглядів вченого на причини, зміст і наслідки Голодомору, зазначимо, що досягнення цього феномену далеке від завершення, і С. Кульчицький продовжує працювати над ним і сьогодні. Водночас вивчення Голодомору вплинуло і на самого вченого, збагативши науковий інструментарій, удосконаливши техніку і технологію досліджень, дозволивши вийти на новий рівень теоретичних узагальнень щодо формування нової концепції історії України. Наголосимо, що у вітчизняній історіографії С. Кульчицький став першим дослідником Голодомору, причому запропонована ним реконструкція цієї трагедії в історії українського народу є найбільш об'єктивною і стала загальноновизнаним фактом у вітчизняній і світовій історіографії. Слід також віддати належне громадянській мужності науковця, який у неоднозначній суспільно-політичній та історіографічній ситуації кінця 1980-х років не лише зважився на оприлюднення своїх напрацювань, але й відстоював свої погляди і добився визнання факту Голодомору тодішнім компартійним керівництвом. У 1991 р. з'явилися дві узагальнюючі монографії С. Кульчицького - колективна «Сталінізм на Україні: 1920-1930-ті роки» та одноосібна «Ціна великого перелому» [4]. В них обґрунтовувались тогочасні уявлення

вітчизняних істориків щодо шляхів побудови соціалізму в Україні у міжвоєнний період. Вони стали етапним явищем в осягненні історичною спільнотою та широкими колами громадськості цілої низки проблем, пов'язаних зі сталінізмом в Україні.

Третьою складовою діяльності С. Кульчицького стала його науково-педагогічна праця, пропаганда нового погляду на історію України, участь у перегляді програм вивчення історії в середній і вищій школі. Причому йшлося про виконання важливого соціального завдання – підготовку нового покоління підручників для середньої школи. Це участь у написанні матеріалів для підручника з історії України для 9-10 класів. Вони були на часі і ними широко користувались освітяни. Не менше уваги приділяв професор популяризації нових підходів істориків до маловідомих чи замовчуваних фактів радянської історії – за 1987-1990 роки опублікував більше 30 статей в газетах, працював членом редколегії науково-популярного часопису «Наука і суспільство», на сторінках якого з'явилося чимало розвідок з актуальних питань історії України. У 1990 р. С. Кульчицький дає перші інтерв'ю закордонним виданням. Варто зазначити, що в науково-популярних публікаціях проходили апробацію погляди вченого на ті актуальні питання радянської історії, які виходили за межі усталеної для нього проблематики [9].

В роки перебудови, розуміючи нагальну потребу в підготовці нового покоління дослідників, Станіслав Владиславович активізував роботу з аспірантами і докторантами. Так, якщо за 1980-1985 рр. під його керівництвом було захищено 5 кандидатських дисертацій, то за 1986-1991 рр. – 13. Саме в цей період вчений став науковим консультантом перших двох докторських дисертацій [16, с.221-224].

Про буквально карколомне зростання творчої активності С. Кульчицького свідчить динаміка його виступів на наукових конгресах, конференціях, «круглих столах». Так, за 1956-1985 рр. він взяв участь у 37 форумах (включаючи чотири виступи на студентських конференціях Одеського державного університету), то за 1986-1991 рр. у 23-х. Особливо вражає якісна зміна у тематиці виступів. Скажімо, впродовж 1988 р. в Києві, Запоріжжі, Вінниці, Ужгороді та інших містах України пройшло 9 круглих столів «Дискусійні проблеми історичної науки», організованих Інститутом історії АН УРСР. У березні 1990 р. вчений виступив з доповіддю «Голод 1932-1933 рр. в Україні» на міжнародній конференції «Україна під Сталіним. 1928-1939» в Канадському Університеті Торонто, 4 вересня 1990 р. виголосив доповідь «Демографічні аспекти голоду 1932-1933 рр.» на Міжнародному симпозіумі «Голодомор – 33», організованому товариством «Меморіал» та Інститутом історії АН УРСР, 14 травня 1991 р. професор зробив доповідь «Демографічні наслідки голоду 1933 р. на Україні» на Сьомій всесоюзній конференції з історичної демографії, організованій Інститутом історії СРСР АН СРСР і т. п. [16, с. 200].

Після відновлення незалежності України багатогранна науково-організаційна, науково-дослідна, науково-педагогічна і громадсько-політична діяльність С. Кульчицького досягла небувалого розмаху, набувши нових якісних і кількісних параметрів. Причому наголосимо, що ця робота здійснювалась попри загальновідомі соціально-економічні і суспільно-політичні труднощі й катаклізми. Значну частину істориків в тій чи іншій мірі охопили настрої певного розпачу, вони змушені були з труднощами добувати хліб насущний і т. п. Водночас нові часи створили небачені можливості (точніше, вікно можливостей) для вільної творчості тих, хто був готовий ними скористатися. Станіслав Владиславович виявився не лише готовим, а й здатним давати відповіді щодо на нові запити суспільства щодо історичного знання. Розуміючи суспільно-політичну значущість своєї творчості, він не перестав служити істині та відповідно до цивілізованої наукової етики намагався вплинути на владу та суспільні настрої якомога об'єктивнішою реконструкцією історичних подій, фактів, процесів. Важливо, що дослідник при цьому не приховував соціально-політичну ціну вибору суспільством певних шляхів поступу. У повній мірі це стосувалось і україно-російських стосунків. Очевидно, що це і є складовою створення нової концепції національної історії.

Достатньо навести відомості про найбільш значущі складові діяльності С. Кульчицького цього періоду. Так, у лютому 1993 р. його затвердили членом урядового оргкомітету з підготовки та проведення заходів у зв'язку з 60-ми роковинами Голодомору в Україні, у березні того ж року він став головою (працював до 2016 р.) української частини Українсько-польської комісії експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії – Комісія була утворена згідно з Угодою про співпрацю між Міністерством національної освіти Республіки Польща і Міністерством освіти України. У вересні 1993 р. С. Кульчицький був затверджений експертом-членом робочої групи з гуманітарних наук Фонду фундаментальних досліджень Державного комітету України з питань науки і техніки. У березні 1995 р. його переобрали головою Спілки архівістів України на її II з'їзді (працював до 1999 р.), тоді ж він став членом комісії Київської міської ради з найменувань та пам'ятних знаків. З вересня 1995 р. професор почав викладати курси лекцій з вітчизняної історії магістрам Національного університету «Києво-Могилянська академія» і Київського славистичного університету. У червні 1997 р. постановою Президії НАН України був затверджений заступником головного редактора «Енциклопедії історії України» - наразі вийшло 10 її томів, готується до друку том «Україна», а робота над електронною версією продовжується по мірі удосконалення словника. У 1998-2009 рр. С. Кульчицький працював заступником академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права НАН України, у 2000-2004 рр. очолював Експертну раду з історичних наук ВАК України, у 2005-2009 рр. був заступником голови Науково-видавничої ради

НАН України, у травні 2007 р. його затвердили членом Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій при Кабінеті Міністрів України і т. д. [1].

У 1991-2015 рр. Станіслав Владиславович продовжував інтенсивно працювати над удосконаленням своєї концепції Голодомору. Різко збільшилась кількість підготовлених ним кандидатів і докторів наук. Активізувалась науково-популяризаторська робота. Ми зупинимось на трьох аспектах діяльності вченого, які закріпили його провідне становище в сучасній українській історіографії.

У вересні 1997 р. С. Кульчицький очолив робочу групу істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА. Зайве нагадувати, наскільки актуальним було це питання в історичному дискурсі та суспільно-політичному житті України. Політичним воно було і, на жаль, залишається, для наших сусідів – Польщі і Росії. Очевидно, що вчений усвідомлював усі труднощі та небезпеки такої посади, неодмінну критику і правих, і лівих, закиди в необ'єктивності, за ангажованості і т. п. Але він чітко розумів і нагальну потребу в цій роботі. Отже, зумів створити колектив істориків, які підготували за 1997-2004 рр. 28 книг загальним обсягом 294 друкованих аркушів, тобто 5819 сторінок. У жовтні 2004 р. Міністерству юстиції України було передано Фаховий висновок робочої групи – документ під назвою «Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія» з додатком «Організація науково-дослідної роботи і основні творчі здобутки», який було опубліковано у 2005 р. [13].

У фаховому висновку сформульовано підсумкові тези у викладі 14 рубрик: «Предмет дослідження – проблема ОУН-УПА», «Протистояння українських націоналістів і радянської влади в 1939-1941 рр.», «Ситуативний союз українських націоналістів з гітлерівською Німеччиною», Доля військових формувань «Нахтігаль» і «Роланд», «Плани А. Гітлера щодо України і ОУН», «Акт 30 червня 1941 р.», «Перехід українських націоналістів на анти німецькі позиції», «Про час утворення УПА», «Протинімецькі збройні акції УПА», «Ставлення ОУН (б) до дивізії СС «Галичина», «Українсько-польське протистояння», «Протистояння українських націоналістів і органів радянської влади в роки війни», «Протистояння українських націоналістів і радянської влади у повоєнний період» та «Ідеологія українських націоналістів». У тому ж 2005 р. було опубліковано колективну роботу «Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси» за редакцією С. Кульчицького [14]. У фаховому висновку та підсумковій публікації розглянуті ключові питання діяльності ОУН і УПА, переважно в роки Другої світової війни, які викликають найбільш гострі дискусії.

Слід зауважити, що робочою групою під керівництвом С. Кульчицького при мінімальному і тимчасовому фінансуванні була проведена величезна науково-організаційна і науково-дослідна робота. Наслідки її заслуговують

на окрему історіографічну розвідку, але варто підкреслити успішне в цілому досягнення мети робочої групи – «надати об'єктивний фаховий матеріал у розпорядження органів влади та широкої громадськості для самостійних висновків» [13, с. 44].

Другою визначальною складовою діяльності вченого у роки незалежності стала підготовка численних ґрунтовних наукових праць з історії ХІХ-ХХІ ст., які стосуються концептуальних підходів до формування нової парадигми історіописання вітчизняної історії. Виділимо найбільш знакові проблеми – історія Помаранчевої революції, українсько-російські стосунки, новий погляд на російську революцію 1917 р., історія України у 20-30-і роки ХХ ст. з численними публікаціями про Голодомор 1923-1933 рр., закономірності державотворчого процесу в незалежній Україні, історія української радянської державності і сутності радянсько-більшовицького проекту для України, історія української революції 1917-1921 рр., Переяславська рада і історії України і т. д. Особливої уваги заслуговує трьохтомна праця «Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від народження до загибелі» [10]. Вона є вагомим віхою в усвідомленні того, що сталося з Україною за радянські часи внаслідок спроби реалізації комуністичного експерименту та допомагає зрозуміти проблеми України сьогоденної.

У «Червоному виклику» випукло окреслені типові риси всієї творчої спадщини Станіслава Владиславовича. Це органічне поєднання теоретичного, історико-філософського і суто історичного підходів, енциклопедична обізнаність вченого, що дозволила проникнути в сутність різноманітних подій та явищ, розставити нові акценти в ній добре (історія марксизму і ленінізму) чи порівняно добре (Україна в роки Другої світової війни, наслідки радянської модернізації, внутрішня політика Л. Брежнєва, комуністична спадщина) відомих речах. У праці простежується чітка артикуляція особистої позиції автора щодо низки актуальних проблем історії та сьогодення. С. Кульчицький як визнаний знавець практично всіх пріоритетних сфер радянської епохи безпомилково виділяє та досліджує визначальні риси комуністичного експерименту. Природно, що таке знання і розуміння радянської дійсності є наслідком багаторічної копіткої та натхненної праці, помноженої на талант дослідника, намагання побачити і зрозуміти в щоденних буднях прояв закономірностей епохи. Ще однією перевагою вченого є власний життєвий досвід радянського часу, що не просто суттєво збагачує працю, а й робить її принципово іншою, переконливою, енциклопедичною, дійсно етапною в осягненні радянського минулого.

Нарешті, в роки незалежності творчість С. Кульчицького стала відома і здобула визнання закордоном. Так, його праця «Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид: труднощі усвідомлення» у 2008 р. була опублікована польською й англійською мовами, монографія «Почему он нас уничтожил? Сталин и украинский голодомор» вийшла румунською мовою у 2008 р. і вірменською у

2010 р. «Червоний виклик» опублікований російською і, хочеться сподіватися, знайшов свого читача на пострадянському просторі і зокрема в Росії. Монографія «National-Building in the Ukraine» була підготовлена вченим спеціально для англomовних дослідників і читачів у 2003 р., а написана у співавторстві праця «Історія України. Матеріали до підручника для 10-11 класів середньої школи. У 2-х частинах. – К., 1993» перевидана у 1993-1995 рр. російською, угорською та румунською мовами. Сприяли світовому визнанню С. Кульчицького і його численні виступи на міжнародних наукових форумах у Польщі, Німеччині, Чехії, Канаді, Росії та інших країнах. Міжнародне визнання засвідчили численні міжнародні нагороди (частково перелічені на початку статті). Як зазначив В. Гудзь, науковий доробок професора С. Кульчицького з вивчення Голодомору «зробив його одним із фундаторів історичної парадигми українського голодомору, яка викликає величезний науковий і суспільний інтерес в Україні та за кордоном» [3].

Підсумовуючи, висловлюємо від свого імені та всіх викладачів і студентів-істориків Херсонського державного університету щирі вітання шановному Станіславу Владиславовичу Кульчицькому з ювілеєм та побажання життєвого і творчого довголіття. Зазначимо, що його праці набули значної популярності серед наукових, освітянських і широких кіл громадськості Херсонщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Відомості про основні події в житті та діяльності С. В. Кульчицького люб'язно надані О. Юрковою.
2. Государственный архив Одесской области. Путеводитель / Упоряд. А. Бачинский, А. Конюк, С. Кульчицкий, И. Хиони и др. - Одеса: Одесское книжное издательство, 1961. – 388 с.
3. Гудзь В. В. Еволюція поглядів Станіслава Кульчицького на історію голоду 1932-1933 рр. та їх вплив на вітчизняний науковий дискурс / В. В. Гудзь // Наукові праці Запорізького національного університету. – Вип. XXV. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – С. 297-302.
4. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки // В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький. – К.: Либідь, 1991. – 344 с.; Кульчицький С. В. Ціна великого перелому / С. В. Кульчицький. – К.: Україна, 1991. – 432 с.
5. 25 років незалежності: нариси історії нації та держави / Від. ред. В. А. Смолій. Ін-т історії України НАН України. – К.: Ніка-центр, 2016. – 796 с.
6. Історіографічний нарис О. Юркової // Станіслав Кульчицький. Біобібліографічний покажчик. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. – С.8-62.
7. Касьянов Г. Dance macabre: голод 1932-1933 років у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980 – початок 2000-х) / Г. Касьянов. Ін-т історії України НАН України. – К.: Наш час, 2010. – 271 с.; Васильєв В. Еволюція поглядів С. Кульчицького на голод 1932-1933 рр. у контексті новітніх

тенденції української історіографії / В. Васильєв // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. – Вип. 16. – Ч. 1. - К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – С.277-286.

8. Кульчицький С. Вивчаю іноземні мови / С. Кульчицький // За наукові кадри (Одеса). – 1957. – 21 березня.

9. Кульчицький С. В. Лінія Керзона в історичній долі українського народу / С. В. Кульчицький // Наука і суспільство. – 1991. - № 11. – С. 6-13.

10. Кульчицький С. В. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі: В 3-х кн. / С. В. Кульчицький. – К.: Темпора, 2013.

11. Кульчицький С., Якубова Л. Триста років самотності: український Донбас у пошуках смислів і Батьківщини / С. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016. – 720 с.

12. Нотатки або ab imo rectore // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. – Вип. 16. – Ч. 1. - К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – С.16-50.

13. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / НАН України; Інститут історії України. – К.: Наук. думка, 2005. – 53 с.

14. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / С. В. Кульчицький (відп. ред.). – К.: Наук. думка, 2005. – 495 с.

15. Станіслав Кульчицький: Матеріали до біографії. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002; Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжвідом. зб. наук. праць. – Вип. 16: На пошану доктора історичних наук, професора Станіслава Владиславовича Кульчицького з нагоди 70-річчя від дня народження та 50-річчя наукової праці. – Ч. 1-2. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007; 3 енциклопедичних довідок найбільш ґрунтовна – Юркова О. В. Кульчицький Станіслав Владиславович / О. В. Юркова // Енциклопедія історії України. – Т.5. – К.: Наук. думка, 2008. – 490 с.

16. Станіслав Кульчицький: Матеріали до біографії. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. – 223 с.

Відомості про авторів: Водотика Сергій Григорович, д.і.н., професор, професор кафедри історії України та методики викладання факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.

Савенок Людмила Андріївна, к.і.н., доцент, доцент кафедри науково-природничої підготовки Одеського національного політехнічного університету.